

ТРАНСМІСИВНІ НЕЙРОІНФЕКЦІЇ НА ЗАХОДІ УКРАЇНИ

Н.О. Виноград, З.П. Василюшин

Резюме. Викладено результати вивчення природно осередкових трансмісивних інфекцій на ендемічних територіях заходу України. При проведенні госпітального нагляду за гарячками станами встановлено високу частку вірусного кліщового енцефаліту ((11,6±1,2)%), іксодових кліщових бореліозів ((59,4±2,9)%), гарячок Західного Нілу ((6,8±0,6)%) і Сіндбіс ((2,2±0,4)%), що клінічно маніфестували симптомами ураження нервової системи. Представлено детальний аналіз клінічного перебігу зазначених вище захворювань.

Ключові слова: нейроінфекції, іксодові кліщові, бореліози, вірусний кліщовий енцефаліт, гарячка Західного Нілу, гарячка Сіндбіс

Вірусні нейроінфекції центральної нервової системи (ЦНС) є проблемою громадської охорони здоров'я в усьому світі через високі показники захворюваності та смертності, а також значні економічні витрати. Так, захворюваність на вірусні енцефаліти коливається від 3,5 до 7,4 на 100 000 населення і достовірно вища у дітей. Структура вірусних нейроінфекцій за етіологічними чинниками є відмінною на різних континентах і у різних країнах, але за поширеністю переважає патологія обумовлена ентеровірусами, вірусами простого герпесу 1 і 2 типів (ВПГ), арбовірусами, останні передаються від інфікованих тварин до людини через укуси комах (кліщів, комарів, москітів тощо) [6, 9, 10].

Клінічна маніфестація багатьох інфекційних захворювань проявляється ураженням нервової системи (НС): менінгітом, енцефалітом, менінгоенцефалітом, енцефаломієлітом, енцефалопатіями, мієлітами, полірадикулоневритами тощо [1, 4, 5]. Етіологічний спектр патогенних агентів, що викликають нейроінфекції, охоплює усі відомі таксономічні групи: пріони, бактерії, віруси, гриби, найпростіші. У той же час, подібна симптоматика зі сторони НС може мати місце при ряді соматичних, онкологічних захворюваннях, хімічних отруєннях (інтоксикаціях) різного генезу [6, 7, 8, 9].

Вірусні інфекції НС у МКХ-10 представлені 11 групами, що відтворює сучасний стан вивчення цієї проблеми. При інфекційних (паразитарних) нейроінфекціях процес може бути обумовлений прямою дією патогену, що має місце специфічної локалізації в НС (група первинних інфекцій НС). Друга група захворювань включає велику низку збудників, де ураження НС може бути як варіант ускладненого (генералізованого) перебігу основного захворювання (занос з інших органів чи систем). У цьому випадку ураження НС і завершення захворювання залежить від багатьох чинників патогену (безпосередня дія збудника чи його токсинів), імунного статусу і супутніх захворювань хворого [6, 9].

Продовжуються спроби створити найадекватнішу класифікацію нейроінфекцій з точки зору оптимізації етапів діагностики і лікування хворих. При встановленні основних етіологічних ознак і перебігу вірусних уражень ЦНС виділяють гострі, підгострі та хронічні захворювання, що проявляються спорадичним чи епідемічним рівнем захворюваності, з типовими клінічними чи атипovими проявами. Для групи арбовірусних інфекцій враховується сезонність, регіон, період активності комах-векторів, тварин, епізоото-епідемічна ситуація [6, 9, 10].

Виділяють три підгрупи гострих вірусних спорадичних енцефалітів: при передачі збудника від людини до людини, які супроводжуються тільки ураженням мозку (ВПГ); ті, що проявляються системними захворюваннями (аденовіруси, віруси Епштейн-Барра, епідемічного паротиту, герпесу 6 типу); гострі спорадичні при передачі збудника від тварини до людини (віруси сказу, лімфоцитарного хориомеєнігіту, герпесу В мавп). Гострі поствакцинальні та постінфекційні енцефаліти виникають при дитячих екзантемних захворюваннях (після кору, вітрянки, краснухи); після щеплень, в т.ч. проти натуральної віспи – енцефалопатії (в т.ч. синдром Рейє), гострий демієлінізуючий енцефаломієліт, гостра геморагічна лейкоенцефалопатія, васкуліти і васкулопатії [6, 8, 9].

Гострі епідемічні енцефаліти є найпоширенішими і підрозділяються на три підгрупи: із передачею збудника від людини до людини (ентеровіруси, вірус грипу); із передачею збудника від комах до людини (віруси японського енцефаліту, гарячки Західного Нілу (ГЗН), гарячок Сент-Луїс і Ла Кросс, східного кінського енцефаломієліту); із передачею збудника від тварини до людини (вірус Гіпаг), а також із невідомою трансмісією (вірус Економо) [5, 6, 7].

Підгострі чи хронічні енцефаліти мають епідемічне поширення при ВІЛ-інфекції; у імунокомпроментованих хворих як прогресуюча мультифокальна енцефалопатія (ЦМВ, віруси Епштейн-Барра, вітрянки, кору і герпесу 6 типу); субгострий склерозуючий паненцефаліт, краснушний паненцефаліт; хвороба Крейтцфельдта-Якоба (пріонні захворювання).

Передача збудників від людини до людини (грип, ентеровірусні інфекції), від комах до людей (арбовірусні інфекції), від тварин до людей (Гіпагвірусний енцефаліт) є причиною виникнення групових захворювань із переходом в епідемії. Епідемічне поширення можуть мати ГЗН, а також ускладнення з ураженням ЦНС можуть виникати як додатковий компонент при епідеміях, коли ЦНС є мішенню для збудника – як при грипі [6, 9].

Найпоширенішим на планеті арбовірусним захворюванням, що уражає ЦНС, є японський енцефаліт – 50000 випадків захворювання і 15000 смертей щорічно. Більшість випадків виникає у Китаї, країнах Південно-Східної Азії, спостерігається тенденція до розширення сідсмічних територій [9].

На європейському континенті актуальними є весняно-літній (східний) та центрально-європейський (західний) вірусний кліщовий енцефаліти (ВКЕ). Останній має більш легкий клінічний перебіг із незначною часткою неврологічних ускладнень та летальності (до 4%) на порівняння із весняно-літнім кліщовим енцефалітом (летальність до 30%) [2, 3]. В Україні циркулює західний тип вірусу кліщового енцефаліту. Встановленим фактом є циркуляція на теренах нашої держави трансмісивних вірусів ГЗН, гарячок Сіндбіс, Трибеч, що викликають захворювання людей [1].

Іншими причинами енцефаліту можуть бути бактерії (*N. meningitidis*, борелії, спірохети, мікобактерії), гриби (*Candida*, *Mucor*, *Cryptococcus*), токсоплазма, *Naegleria*. Із бактеріальних трансмісивних захворювань іксодові кліщові бореліози (ІКБ) можуть маніфестувати розмаїтими неврологічними симптомами [4, 6, 9, 10].

Мета. За даними госпітального нагляду за сезонними гарячковими станами вивчити клінічну маніфестацію природно осередкових інфекцій із ураженнями першої системи.

Матеріали та методи

Літературний пошук здійснено за базою даних наукових друкованих видань та Інтернет-ресурсу. У роботі для дослідження і аналізу були використані серологічний (ІФА) метод для виявлення антитіл класу IgM та IgG до вірусів кліщового енцефаліту, ГЗН, гарячки Сіндбіс, збудника ІКБ у парних сироватках крові хворих. Застосували аналітичний і статистичні прийоми при зборі й аналізі бази клініко-епідеміологічних даних. Відбір групи хворих здійснено за синдромальним принципом ВООЗ: недиференційований гарячковий стан (температура при поступленні $\geq 38^{\circ}\text{C}$) протягом 1–4 діб, а також симптоми, що не виключали вище наведені нозології.

Результати дослідження та їх обговорення

Етіологічне розшифрування групи гарячок нез'ясованого генезу засвідчило про широку циркуляцію на теренах заходу України збудників природно осередкових зооантропонозних захворювань, що маніфестували ураженням НС. У групі пацієнтів нами верифіковано ВКЕ ($11,6 \pm 1,2\%$), ІКБ ($59,4 \pm 2,9\%$), гарячку Сіндбіс ($2,2 \pm 0,4\%$), частка осіб із гострим перебігом ГЗН склала ($6,8 \pm 0,6\%$) та інші.

Із 76 хворих на ВКЕ 45 осіб ($59,2 \pm 5,7\%$) мали симптоми ураження НС. У цій групі було чотири категорії хворих: ті, кому поставили первинний діагноз енцефаліту ($13,3 \pm 5,1\%$), менінгіту ($15,5 \pm 5,4\%$), нейротоксикозу ($20,0 \pm 5,9\%$) і ГРВІ ($51,1 \pm 7,5\%$).

У 23 пацієнтів із діагнозом «ГРВІ» реєструвалася легка форма захворювання, що проявлялося лише загальноінтоксикаційним синдромом.

Із шести хворих, яким було поставлено діагноз «Енцефаліт», 2 пацієнтів мали легку форму перебігу захворювання, що проявлялося головокружінням, загальноінтоксикаційним синдромом та у одного – гикавкою. У чотирьох хворих визначалися головокружіння, ністагм, менінгізм, ригідність потиличних м'язів і фотофобія; у одного – судомні напади та гикавка; у ще одного пацієнта захворювання перебігало важко із головокружінням, втраченою свідомості, судомами, помірною внутрішньою гідроцефалією. Усі вище наведені категорії хворих мали виражений загальноінтоксикаційний синдром. Половина пацієнтів були госпіталізовані на 3 день захворювання, по одному – на перший і третій, і один – із пізньою госпіталізацією на 9-й день захворювання. Усі пацієнти мали однохвильову гарячку із тривалістю 1–3 дні, у одного – рееструвалася тривала гарячка (12 днів).

У семи пацієнтів, які мали діагноз «Менінгіт», був виражений загальноінтоксикаційний синдром із тривалістю гарячки в середньому 3 дні, 85,7% з них були госпіталізовані на 1–3 день, лише 1 пацієнт – на четвертий день захворювання. Усі пацієнти вказаної групи, за винятком одного, мали головокружіння. Захворювання у двох пацієнтів, які скаржилися лише на фотофобію і мали ригідність потиличних м'язів, клінічно перебігали найлегше. У трьох хворих спостерігали ригідність потиличних м'язів та менінгізм, у одного із них ністагм; ще у одного захворювання проявлялося менінгізмом, ригідністю потиличних м'язів, ступорозним станом та фотофобією. Найважча форма захворювання була у хворого, який мав нервові та психічні розлади: марення, зміну психічного стану, ступор, менінгізм і ригідність потиличних м'язів.

У групу із «нейротоксикозом» увійшло 8 хворих, які мали виражений загальноінтоксикаційний синдром, у одного – двоххвильова гарячка. У всіх хворих гарячка тривала від 1 до 6 днів, в середньому 3,2 дні. Ознаки ураження мозку були відмічені у 7 пацієнтів: всі мали головокружіння, 2 – ригідність потиличних м'язів, 2 – менінгізм, 1 з них – із маренням.

Окремо слід виділити пацієнта, якому було виставлено діагноз «Розсіяний склероз» із двоххвильовою гарячкою. Хворий госпіталізований на 6 день захворювання зі скаргами на головокружіння, ністагм і парези.

Встановлено, що у групі хворих на кліщовий енцефаліт (15,5±5,4)% становили діти до 15 років.

Хворі на ГЗН у 5,9±5,9% мали ознаки менінгіту на фоні загальноінтоксикаційних і респіраторних проявів.

Із 167 випадків ІКБ симптоми ураження НС мали 27 (16,2±2,9%) осіб. Серед цих хворих, 4 (14,8±6,8%) мали ураження периферійної НС, у решти (85,2±6,8%) пацієнтів захворювання маніфестувало ураженням мозку у вигляді менінгоенцефаліту (3,7±3,6%), енцефаліту (18,5±7,4%), менінгіту (14,8±6,8%), а легкий перебіг із явищами нейротоксикозу був у (48,1±9,6%) пацієнтів.

Неврологічна симптоматика у 24 (88,8±6,1%) хворих маніфестувала головокружінням; у 12-ти (44,4±9,6%) – головокружіння з менінгеальними симптомами, у одного з них було марення; по одному випадку – головокружіння та безсоння; напади і марення; головокружіння, марення і ністагм; головокружіння, марення і дисфагія; головокружіння зі зміною психічного стану. Нейроциркуляторну дистонію із маренням мали 3 пацієнти. У 6-ти (22,2±7,9%) хворих поряд із головокружінням були ознаки ураження і периферійної НС: лівобічний геміпарез, судоми кінцівок, тремор повік і верхніх кінцівок із зміною психічного стану; парестезії обличчя, оніміння язика; слабкість у кінцівках і судоми нижніх кінцівок.

Таким чином, ВКЕ та ІКБ на заході України в сучасних умовах у більшості випадків маніфестують легкою, середньотяжкою і тяжкою менінго-енцефалітичною формою захворювання, попри те, що у дебюті хвороба проявляється ознаками енцефаліту чи менінгіту.

Висновки

На заході України виявлено високі показники захворюваності на природно осередковий захворювання, що маніфестували ураженням НС у хворих із різними формами перебігу – від легких до тяжких.

Література

1. Виноград І.А. Арбовирусы в Украинской ССР и их медико-биологическое значение: дис. докт. мед. наук : 03.00.06 / І.А. Виноград – М., 1983. – 505 с.
2. Виноград Н.О. Клінічний перебіг кліщового енцефаліту на заході України / Н.О. Виноград, З.П. Василишин, Л.П. Козак // «Сучасні аспекти військової медицини»: Збірник наукових праць Головного військово-медичного клінічного центру «ГВКГ» МО України, вип. 14. – 2009. – С. 516–517.
3. Виноград Н.О. Кліщовий енцефаліт: нові аспекти відомої проблеми / Н.О. Виноград, З.П. Василишин // Сучасні інфекції. – 2008. – № 2. – С. 29–43.
4. Эпидемиология клещевого энцефалита и болезни Лайма в Республике Беларусь за 1998–2007 годы / И. Карабан, А. Веденьков, С. Яшкова, Н. Себут // Эпидиорт. – 2009. – Т. 10, № 2. – С. 48–57.
5. Львов Д.К. Арбовирусы и арбовирусные инфекции / Д.К. Львов, С.М. Клименко, С.Я. Гайдамович – М. : Медицина, 1989. – 335 с.
6. Boos J. Viral Encephalitis in Humans / J.Boos, M.M. Esiri. – Washington: DS, 2003. – 277 p.
7. Donoso Mantke O. A survey on cases of tick-borne encephalitis in European countries / O. Donoso Mantke // EuroSurveillan. – 2008. – № 13 (17). – P. 18848.
8. Kaiser R. Tick-borne encephalitis / R. Kaiser // Infectious Disease Clinics of North America. – 2008. – № 22. – P. 561–575.
9. Viral Encephalitis: Etiology, Clinical Features, Diagnosis and Management / S. Ferrari, A. Toniolo, S. Monaco [et all.] // J. Infectious Diseases – 2009. – № 3. – P. 1–12.
10. Viral meningoencephalitis: a review of diagnostic methods and guidelines for management / I. Steiner, H. Budka, A. Chaudhuri et all. // European J. of Neurology. – 2010. – № 17. – P. 999–1009.

Н.А. Виноград, З.П. Васылишин

Резюме. *Изложены результаты изучения природно-очаговых трансмиссивных инфекций на эндемических территориях запада Украины. При проведении госпитального надзора за лихорадочными состояниями установлено высокую долю вирусного клещевого энцефалита ((11,6±1,2)%), иксодовых клещевых боррелиозов ((59,4±2,9)%), лихорадки Западного Нила ((6,8±0,6)%), лихорадки Синдбис ((2,2±0,4)%), что клинически манифестировали поражением нервной системы. Представлен детальный анализ клинического течения вышеуказанных заболеваний.*

Ключевые слова: *нейроинфекции, иксодовые клещевые боррелиозы, вирусный клещевой энцефалит, лихорадка Западного Нила, лихорадка Синдбис*

TRANSMISSIBLE NEUROINFECTIONS IN THE WEST UKRAINE

N.A. Vynograd, Z.P. Vasylyshyn

Summary. *The results of the study of vector-borne infections in the natural foci in western Ukraine endemic areas in had been described. During carrying out of hospital surveillance among patients with fever state unknown etiology was found a high proportion of tick-borne viral encephalitis ((11,6±1,2)%), Ixodes tick-borne borreliosis ((59,4±2,9)%), West Nile fever ((6,8±0,6)%), Sindbis fever ((2,2±0,4)%), which is clinically manifested by affected of the nervous system. The detailed analysis of the clinical course of the above-mentioned disease had been done.*

Keywords: *neurological infections, Ixodes tick-borne borreliosis, tick-borne encephalitis, West Nile fever. Sindbis fever*

УДК 616.981.45:616.2

ОСОБЛИВОСТІ УРАЖЕННЯ ДИХАЛЬНОГО ТРАКТУ ПРИ ХАНТАВІРУСНИХ ІНФЕКЦІЯХ

Н.О. Виноград, Л.П. Козак

Резюме. *Геморагічна гарячка з нирковим синдромом (ГГНС) верифікована у 350 пацієнтів на сезонні гарячкові стани. Встановлено поліморфний клінічний перебіг ГГНС з високою часткою уражень дихального тракту ((43,7±2,7)%). У (36,6±3,9)% хворих захворювання дебютувало лише симптомами уражень верхніх дихальних шляхів, у (13,7±2,8)% – верхніх дихальних шляхів і нервової системи. Ураження нижніх відділів дихального тракту маніфестували бронхітами у (3,3±1,4)% пацієнтів, пневмоніями – у (12,4±2,7)% хворих. Поєднані ураження дихальної та сечовидільної системи спостерігалися у (9,2±2,3)% осіб, дихальної та травної – у (7,8±2,2)% хворих. У (2,6±1,2)% випадків ГГНС ускладнилася набряком легень і гідротораксом.*

Ключові слова: *хантавірусні інфекції, геморагічна гарячка з нирковим синдромом, органи дихання*